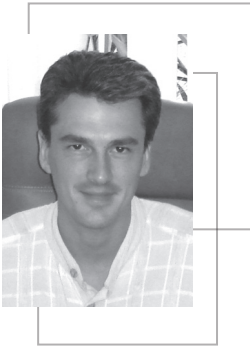

ОКРЕМІ АСПЕКТИ НАБУТТЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

УДК 343.102:343.121

Ю. В. Лисюк

*кандидат юридичних наук, доцент,
Одеський державний університет внутрішніх справ*

У статті розглядаються окремі аспекти процесуального статусу підозрюваного і його передумови, розглянуто порядок отримання процесуального статусу підозрюваного при здійсненні досудового розслідування у кримінальному провадженні.

Ключові слова: *права людини, підозра, підозрюваний, інститут підозрюваного, досудове розслідування, кримінальне провадження.*

SOME ASPECTS OF ACQUIRING OF A SUSPECT
PROCEDURAL STATUS IN PRE-TRIAL INVESTIGATION

Lysiuk Yu. V.

Received: 7 Oct 2014.

Постановка проблеми. Сучасне кримінальне процесуальне законодавство в нашій державі побудовано таким чином, щоб за мінімальної можливості чи доведеності невинності особи, незалежно від його правового статусу, зберегти для людини найцінніше, а саме невідчужуваність та непорушність її прав і свобод, що прямо передбачено Конституцією [3]. Тому діяльність правоохоронних органів в першу чергу повинна бути направлена на неухильне виконання вимог закону, але при цьому не забуваючи про необхідність виконання своїх професійних обов'язків з метою протидії протиправним посяганням та притягненню винних осіб до відповідальності.

На наше бачення, вкрай важливо розуміти, що здійснення кримінального провадження, особливо на стадії досудового розслідування має велике значення для його подальшого розвитку, оскільки саме на цій первинній стадії вирішуються першочергові завдання та закладається фундамент кримінального провадження, а саме: встановлення учасників кримінального провадження та визначення їх правового статусу.

Разом з тим, за всієї важливості загальних завдань кримінального судочинства щодо захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, законодавцю не можна обмежуватися лише їх формулюванням [7, 19]. Серед учасників кримінального провадження особливе місце займає підозрюваний, але не завжди особа, яка отримує статус підозрюваного є такою насправді, а встановлення під час проведення процедури кримінального провадження необґрунтованості набуття статусу підозрюваного або порушення його прав і свобод вже в цьому статусі, не є рідким явищем та на сьогодні надзвичайно актуалізовано.

Тому, звернення уваги на набуття процесуального статусу підозрюваного, а також його правові передумови потребують особливого відношення, оскільки підозрюваний має специфічний статус, який в залежності від якості проведеного досудового розслідування може отримати статус обвинуваченого або навпаки його винність може бути не доказана та кримінальне провадження закрито.

Отже, набуття процесуального статусу підозрюваним під час здійснення досудового розслідування у кримінальному провадженні потребує більш детального та глибокого дослідження, оскільки встановлення необґрунтованого процесуального статусу та подальше здійснення цілої низки заходів у відношенні до підозрюваного в цьому статусі є неприпустимим та таким, що свідчить про порушення прав і свобод людини у кримінальному провадженні.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженню різних аспектів стосовно

здійснення кримінального провадження, визначення процесуального статусу його учасників, а також в частині забезпечення захисту їх прав і свобод науковцями приділено значну увагу в науковій літературі і вони були предметом дослідження у працях Ю.П. Алєніна, С.А. Альперта, Є.М. Блажівського, С.В. Бородіна, В.Д. Бринцева, Є.П. Бурдоля, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, Є.Г. Коваленка, В.О. Коновалової, Л.М. Карнеєвої, О.В. Мазура, В.Т. Маляренка, М.М. Михєнка, Є.А. Матвієнка, М.С. Строговича, В.М. Тертишника, В.М. Трофимєнка А.Р. Туманянц, В.П. Шибіки, О.Г. Шило та ін.

Формулювання цілей. Мета статті полягає у визначенні порядку та особливостей набуття процесуального статусу підозрюваного під час здійснення досудового розслідування у кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу. Якщо говорити взагалі, то інститут підозрюваного уявляє собою складний правовий механізм, по відношенню до якого досі не вщухають дискусії, оскільки погляди вчених-процесуалістів поділилися на тих, хто повністю підтримує запровадження самостійного суб'єкта кримінального провадження з боку захисту, а інші вважають його вкрай специфічним, неоднозначним та таким, що потребує додаткового обговорення.

Так, думки, які висловлюються в науці кримінального процесуального права стосовно інституту підозрюваного, зводяться до того, що деякі вважають процесуальний статус підозрюваного некоректним, інші вважають, що статус підозрюваного порушує права людини, адже у разі здійснення слідчих дій може бути негативний

вплив на його репутацію, та останні говорять про те, що запровадження цього статусу фактично надає безмежні повноваження слідчим для наділення будь-якої особи підозрюваною, не маючи достатніх для цього юридично обґрунтованих підстав.

На наш погляд, в цих висловленнях є «зерно правди», але ми повністю не згодні з думками щодо некоректного терміна, дещо згодні з іншими двома. Однак, ми вважаємо, інститут підозрюваного в сучасному кримінальному процесуальному законодавстві, як таким є КПК в Україні, повинен в обов'язковому порядку існувати. Це можна пояснити наступним: по-перше завдяки цьому інституту було заповнено прогалину у досудовому розслідуванні, по-друге значно розширено повноваження слідчого в частині здійснення процесуальних дій щодо виявлення та визначення кола осіб, які можуть бути причетними до вчинення кримінального правопорушення; по-третє, надасть можливість чітко перевірити та встановити факт вчинення чи не вчинення підозрюваною особою кримінального правопорушення з метою недопущення порушення прав і свобод людини та притягнення невинуватої особи до відповідальності.

Виходячи із загальновизначеного поняття інституту підозрюваного, слід зазначити, що на думку М.С. Строговича, підозрюваним треба вважати тільки того, відносно якого під час провадження кримінальної справи до притягнення як обвинувачення застосовувалось затримання або інший запобіжний захід [6, 118]. Дане визначення знайшло своє відображення у багатьох наукових публікаціях радянського минулого. Поділяючи

його думку та вносячи різні пропозиції щодо удосконалення процесуального статусу підозрюваного, вони випустили із уваги головне – підозру, тобто те, що породжує появу підозрюваного у кримінальному процесі [5].

Як вважав Л.В. Франк, підозра – це думка слідчого про взаємовідношення, взаємозв'язок і відповідність між відомими обставинами справи і відповідною особою, засноване на достовірних фактах, дослідно-наукових положеннях і висновках, а також на неперевіренних ще даних, які викривають цю особу у вчиненні злочину, з тим або іншим ступенем вірогідності [8, 64].

Л.М. Карнеєва розглядала підозру за трьома значеннями: як психологічну характеристику стану свідомості слідчого, що визначає його суб'єктивне відношення щодо досліджуваного факту; як криміналістичне поняття, що вживається при виборі підстав для виконання завдань розслідування і для побудови версій; як процесуальну категорію [2, 61].

О.В. Капіна звертає увагу на багатозначність терміна «підозра» та вважає, що під терміном «підозра» може назватися процесуальний документ – повідомлення про підозру, який складається та вручається особі. Крім того, ним може позначатися інститут кримінального процесуального права, який становить собою уособлену групу правових норм, що регулюють однорідні кримінальні процесуальні відносини, які виникають у зв'язку із притягненням особи до кримінальної відповідальності, складанням та врученням особі повідомлення про підозру та одночасним наданням підозрюваному можливості захищати свої права та законні інтереси [2, 242].

На нашу думку, підозра є передумовою набуття особою процесуального статусу підозрюваного у разі поєднання первинних відомих обставин справи із відповідною особою на основі достовірності та ймовірності.

Дійсно, заперечувати факт того, що саме підозра породжує появу підозрюваного у кримінальному провадженні, підстав немає, оскільки існування інституту підозрюваного розпочинається із процесуальної дії, що має назву повідомлення про підозру з подальшим здійсненням відповідних процесуальних дій. Тобто з цього часу особа, якій було повідомлено в установленому КПК порядку, стає підозрюваним та отримує можливість всіма правовими засобами забезпечувати захист своїх прав і свобод під час здійснення досудового розслідування у кримінальному провадженні.

Отже, відповідно до норм ч. 1 ст. 42 КПК підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому ст.ст. 276–279 цього Кодексу, повідомлено про підозру, або особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення [4]. Враховуючи те, що вказана норма цієї статті КПК містить відсилочну норму, тому виникає необхідність першочергово розглянути питання стосовно повідомлення про підозру.

Згідно із нормами ст. 276 КПК визначені випадки повідомлення про підозру такі, як затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення; обрання до особи одного з передбачених цим Кодексом запобіжних заходів; наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення. Виходячи із зазначених підстав

для пред'явлення повідомлення про підозру, слід зазначити, що даний перелік є вичерпним та у разі наявності цих підстав слідчий або прокурор зобов'язані в обов'язковому порядку письмово повідомити про підозру у вчиненні особою кримінального правопорушення.

Письмове повідомлення про підозру в обов'язковому порядку вручається відповідній особі, яку затримали на місці вчинення кримінального правопорушення або безпосередньо після його вчинення без ухвали слідчого судді, суду. Ґрунтуючись на нормах ст. 207 КПК необхідно зазначити, що кожна особа, яка не є уповноваженою службовою особою має право на здійснення затримання, а відповідно до ст. 208 КПК таке затримання можуть здійснювати також уповноважені службові особи. Однак, згідно із положеннями ст. 278 КПК письмове повідомлення про підозру вручається в день його складання слідчим або прокурором не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту її затримання [4].

Особливістю даної статті КПК є те, що у разі, якщо особі не вручено повідомлення про підозру після двадцяти чотирьох годин з моменту затримання, така особа підлягає негайному звільненню. Тобто у разі, якщо у визначений строк слідчим або прокурором не було здійснено відповідних процесуальних дій стосовно цієї особи, вона може вважати себе вільною та вправі вимагати відшкодування за порушення своїх прав та свобод шляхом оскарження незаконних дій.

Під час здійснення досудового розслідування у кримінальному провадженні до підозрюваної особи можуть бути застосовані заходи запобіжного характеру, однією із підстав застосування яких є наявність

обґрунтованої підозри у вчиненні відповідною особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК, зокрема перешкоджати кримінальному провадженню, вчиняти перешкоди провадженню, вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється [4]. Однак слідчий суддя, суд може відмовити у застосуванні запобіжного заходу, якщо слідчий, прокурор не доведе, що встановлені під час розгляду клопотання про застосування запобіжних заходів обставини, є достатніми для переконання.

Відповідно до ст. 276 КПК чітко встановлено, що повідомлення про підозру здійснюється за наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення [4].

Отже, з цього виходить, що уповноважені особи зобов'язані вручити у письмовій формі повідомлення про підозру, а також у разі необхідності застосувати запобіжні заходи за однією схожою процедурою, а саме: тільки за наявності встановлених достатніх доказів як в частині підозри особи, так і наявності відповідних ризиків стосовно можливих подальших протиправних дій підозрюваної особи.

Висновки. Розглянувши та проаналізувавши теоретичні й практичні аспекти набуття процесуального статусу підозрюваного під час здійснення досудового розслідування у кримінальному провадженні, можна дійти головного висновку про те, що процедура та порядок набуття статусу підозрюваного не є досконалою та потребує більш серйозної уваги як з боку законодавців, так і вчених. Це пов'язано з декількома факторами. Перший із них стосується обґрунтованості доказів, які мають мати місце під час повідомлення про підозру, по-друге, поєднання обставин справи із відповідною особою на основі достовірності та ймовірності і мабуть найважливіше чітке виконання правоохоронними органами положень чинного кримінального процесуального законодавства та недопущення порушень прав і свобод людини, навіть якщо ця людина має статус підозрюваної особи.

Таким чином, на підставі викладеного, можна стверджувати, що вказані питання ще багато разів будуть обговорюватися як на рівні держави, так і в науковому світі, оскільки передумови та процедура набуття процесуального статусу підозрюваного є первинною фундаментальною основою подальшого досудового розслідування та взагалі кримінального провадження, що жодним чином не повинно призвести до порушень прав і свобод учасників кримінального провадження.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Капліна О. В.* Підозра у кримінальному провадженні: поняття, ознаки, сутність / *О. В. Капліна* // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – К., 2013. – № 1. – С. 238–242.

2. *Карнеева Л. М.* Привлечение к уголовной ответственности. Законность и обоснованность / Л. М. Карнеева. – М. : Юрид. лит., 1971. – 133 с.
3. *Конституція України* : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
4. *Кримінальний процесуальний кодекс України* : Закон України від 13 квітня 2012 р. // Голос України. – 2012. – 19 травня (№ 90–91).
5. *Мазур О. С.* Інститут «підозри» у кримінальному процесі України: історія виникнення та сучасний стан [Електронний ресурс] // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – Режим доступу : <http://www.pravnik.info/2013-12-27-15-13-14/494-institut-pidozri-u-kriminalnomu-procesi-ukra%D1%97ni-istoriya-viniknennya-ta-suchasnij-stan.html>
6. *Строгович М. С.* Уголовное преследование в советском уголовном процессе / М. С. Строгович. – М., 1951. – 191 с.
7. *Шибіко В. П.* Щодо призначення і завдань кримінального судочинства України / В. Шибіко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 88. – С. 16–19.
8. *Франк Л. В.* Задержание и арест подозреваемого в советском уголовном процессе (уголовно-процессуальные и криминалистические исследования) / Л. В. Франк. – Душанбе, 1963. – 236 с.

Стаття надійшла до редакції: 07.10.2014.

Рекомендовано кафедрою кримінального процесу та криміналістики

SOME ASPECTS OF ACQUIRING OF A SUSPECT PROCEDURAL STATUS IN PRE-TRIAL INVESTIGATION

Lysiuk I. V.

Abstract: Human rights and freedoms in our country have always been priority and they are to comply in strict accordance with current legislation, especially if such area is criminal procedural relationship. This area of relationship, as in our opinion, is the most dangerous to person, since a large number of complaints regarding violations of human rights takes place in criminal proceedings.

A suspect requires a focused attention among the large number of participants in criminal proceedings, especially in the context of acquiring procedural status during pre-trial investigation in criminal proceedings. The suspect is quite an interesting participant whose status as appropriate and legality can be changed, and it is always a chance that could change the suspect's status into any other one, including a witness or a victim. This feature is inherent in most cases, and for the other participants in criminal proceedings but there are features that are peculiar only to the suspect. So, as often happens, the person who first recognized as a suspect is not always becomes a convicted in future, because there are many ways and

opportunities to somehow avoid penalties and closed criminal proceedings, including loopholes in legislation, financial status of a suspect and the lack of desire of comprehensive study of criminal proceedings and other law enforcement agencies.

Criminal procedural law clearly stipulates the reasons, that regulate the procedure of getting a status of a suspected, particularly when it is a report or immediately detaining on suspicion of committing a criminal offense.

A suspect is actually the central figure of pre-trial investigation in criminal proceedings, despite the fact that a suspect may be any person against him/her the reasonable causes are to be collected or a person is detained on suspicion of committing a criminal offense. An important fact is that even if a person is reported or a suspected is detained it is not possible to carry out a high-level criminal proceedings and reach a logical conclusion sometimes due to many objective and subjective circumstances.

It should be noted that a person who is a suspect in the status of the notification of suspected or his/her is detained on suspicion of illegal act committed, he/she retains his/her legal status till delivery and transfer of appropriate indictment against him/her in court.

One of the features of procedural status acquiring of a suspect is that if a person within 24 hours of his/her detention doesn't hand over the suspicion report, such person shall be released, and suspicion report is made if there is sufficient evidence to suspect in a criminal offense committing.

Thus, the correct procedural status gain of a suspect and abidance of his/her rights and freedoms during pre-trial investigation in criminal proceedings depend on reasonable evidence and law-enforcement authorities of the current legislation in the course of preliminary investigation in criminal proceedings.

Keywords: human rights, the suspect, the suspect, the suspect institute, pre-trial investigation, the criminal proceedings.

ОТДЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ПРИОБРЕТЕНИЯ ПРОЦЕССУАЛЬНОГО СТАТУСА ПОДОЗРЕВАЕМОГО В ДОСУДЕБНОМ РАССЛЕДОВАНИИ

Лысюк Ю.

Резюме: В статье рассматриваются отдельные аспекты процессуального статуса подозреваемого и его предпосылки, рассмотрен порядок получения процессуального статусу подозреваемого при осуществлении досудебного расследования в уголовном производстве.

Ключевые слова: права человека, подозрение, подозреваемый, институт подозреваемого, досудебное расследование, уголовное производство.